

Motion till riksdagen

1988/89:502

av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

Generösare invandrar- och flyktingpolitik

1. Inledning

En rad av världens grymmaste och till synes mest svårlösliga konflikter började under 1988 närma sig en fredlig upplösning. Därmed skapades hopp om att en stor del av världens flyktingar skulle kunna återvända till sina hem: Miljontals afghaner från Pakistan och Iran, hundratusentals namibier från Angola och Zambia, hundratusentals iranier och irakier från olika länder i Västeuropa och tiotusentals saharier från den algeriska öknen kan kanske snart få komma hem.

Folkomröstningen i Chile som tände hoppet om en demokratisk utveckling, de små men kanske betydelsefulla stegen i riktning mot en dialog mellan parterna i Mellanösternkonflikten och fredsprocessen i Mellanamerika är andra händelser som på längre sikt kan göra det möjligt för stora grupper flyktingar att återvända hem.

De framgångar som idag kan noteras för fredssträvandena kan på sikt också ge minskade flyktingproblem. Men det sker inte omgående. Än har kriget inte upphört i Afghanistan. Än har inget fredsavtal undertecknats mellan Iran och Irak. Än pågår repressionen i Chile. Samtidigt ökar förtrycket i många andra länder. På många håll kommer den politiska oron att bestå eller fördjupas, och oppositionella att förföljas.

Det betyder att människor kommer att berövas sin frihet av politiska, etniska eller religiösa skäl. Det betyder att tortyr kommer att tillgripas mot såväl vuxna som barn. Vi kan vara förvissade om att brott mot de mänskliga rättigheterna kommer att begås både av regeringar och av väpnade grupper som krigar mot varandra, eller för krig mot värnlösa enskilda i områden där den lagliga regeringen inte kan ge något skydd.

Flyktingar skapas när mänskliga rättigheter förtrycks. Den insikten är en grundsten för förståelsen av världens flyktingproblem. Därför är en generös flyktingpolitik en oundgänglig del av Sveriges globala arbete för de mänskliga rättigheterna. Ofta är dessutom de som tvingas fly och söka asyl i ett främmande land just de människor som mest intensivt sökt bekämpa brotten mot de mänskliga rättigheterna.

Sverige är ett av de få länder som förmår och förväntas gå i spetsen för en mer human och generös behandling av flyktingar och asylsökande. Regeringens och invandrarverkets främsta uppgift på detta område är att vara försvarare av en generös flyktingpolitik, både i internationella sammanhang och i Sverige.

1988 går till historien som det år då kommuninvånarna i Sjöbo röstade nej

till 15 flyktingar, men också som det år då "Sjöboism" blev ett skällsord. Den starka folkopinionen för flyktingarnas sak fick allt mer stöd, och undersökningar visade återigen på svenskarnas trots alla farhågor stigande tolerans mot invandrare. Fler kommuner än någonsin bestämde sig för att säga ja till flyktingar.

Trots dessa positiva tecken bör händelserna i Sjöbo uppmåna till en ökad vaksamhet mot liknande tendenser. För att möta dessa krävs inte endast politiska beslut utan också ett starkt folkligt engagemang där folkrörelser, kyrkor, idrottsrörelsen m fl bör uppmuntras att spela en aktiv roll.

Både de som fått asyl i Sverige och de som kommit hit av andra skäl har rätt till såväl jämlikhet som respekt för sin särart.

Öppna gränser är en förutsättning för ett framåtskridande samhälle. Utan nya impulser stagnerar utvecklingen. Tack vare denna stimulans uppstår däremot en dynamik som skapar nya idéer och i förlängningen ett ökat välstånd.

Invandrarna har alltid varit en tillgång för det svenska samhället. Tyska invandrare spelade en stor roll för Sveriges utveckling under medeltiden, för handel och köpenskap. Invandrare från Tyskland, Holland, Belgien och Skottland byggde då och senare upp hantverk, industri och näringsliv. Finländarna spelade en viktig roll i fråga om skogsbrukets utveckling. Utländska vetenskapsmän och konstnärer har alltsedan 1600-talet bidragit till forskningens och kulturens blomstring.

Också på de mänskliga relationernas område har invandrarna bidragit genom att föra in nya dimensioner på vår syn på medmänniskor, på släkt och vänner. Där har vi mycket att lära från andra kulturer. Invandrarna har fört världen utanför in i Sverige.

Denna utveckling kan vi även se idag. Invandrare och flyktingar har vitaliserat det ekonomiska och kulturella klimatet i Sverige. Initiativkraft, småföretagaranda och uppfinningsrikedom har resulterat i att hantverksyrkena och servicenäringen har fått ett uppsving. Närbutiker gör det möjligt för oss att få service en stor del av dygnet, skomakerier och andra hantverksyrken har fått nytt liv, utbudet av restauranger har ökat dramatiskt och vi har fått uppleva en förnyelse av våra matvanor. Inom vårdruken är invandrare och flyktingar väl representerade, alltifrån ledande forskare och klinikchefer till biträden på sjukhus, i långvård och kök.

Samhället mår bra av många internationella kontakter. Invandrar- och flyktingbarnens deltagande i skolan och vardagslivet är i sig en ren fredsfostran, där svenskfödda barn får förmånen att skaffa vänner från andra kulturer och en praktisk kunskap om världen. Det minskar rädslan för det avlägsna och främmande och ger oss en ny generation svenskar med än större internationell förståelse.

Vår långvariga invandringshistoria har lärt oss hur mycket invandrare och flyktingar har att ge oss. För det svenska samhället är invandrarna ingen belastning utan en enorm nationell tillgång.

2. En långsiktig flyktingpolitik

Mot. 1988/89
Sf502

2.1 Europeisk flyktingpolitik

En liten rännil av världens ca 15 miljoner flyktingar söker sig till Västeuropa. Det överväldigande flertalet härbärgeras av ett fåtal av världens fattigaste och mest utsatta länder. Stater som Sudan och Somalia i Östafrika har under många år tagit hand om miljoner flyktingar från främst grannlandet Etiopien, som en följd av de etiopiska makthavarnas framfart mot olika befolkningsgrupper. Det rör sig i båda fallen om stater, vilka plågas av mycket svåra förhållanden för den egna befolkningen. Pakistan har i ett tiotal år varit miljoner afghanska flyktingars fristad sedan den sovjetiska invasionen.

Under 80-talet har i runda tal 150 000 människor sökt asyl i Västeuropa. Det rör sig om ca 1% årligen av världens totala antal flyktingar, som söker en fristad i ett knappt 20-tal av världens mest välmående stater, med tillsammans över 350 miljoner invånare.

De senaste åren, då asylpolitiken skärpts betänkligt i land efter land, har inneburit ett västvärldens nederlag för den humana flyktingpolitiken. Av den inhemska debatten i varje land, inklusive Sverige, skulle man kunna få intrycket att det rör sig om en explosionsartad ökning av asyltillströmningen till Västeuropa under 80-talet. Just den bilden målas beklagligt nog upp i regeringens budgetproposition. Verkligheten är en helt annan.

1985 sökte 165 000 män, kvinnor och barn asyl i Västeuropa. De sökte en fristad undan förföljelse, övergrepp och undertryckande av grundläggande mänskliga rättigheter. 1986 steg antalet till 185 000, för att 1987 sjunka till 157 000. I budgetpropositionen jämförs dessa siffror med 1984 års 104 000 asylsökanden, vilket skulle kunna ge ett intryck av en snabbt ökande belastning för de västeuropeiska staterna. Tar man ett annat år, 1980, till utgångspunkt för jämförelsen, är siffran återigen 157 000! Efter alla skräckvisioner om en explosionsartad ökning av antalet asylsökande visar det sig att vi i själva verket har precis lika många flyktingar till Västeuropa nu som vid 80-talets början.

Vad som däremot händer är att det sker stora kast från år till år i enskilda västeuropeiska staters siffror över asylsökande. Bördan skjuts hela tiden över från ett land till ett annat genom drastiska restriktioner i respektive lands flyktingpolitik. För en tid lyckas en stat kraftigt sänka sitt antal asylsökande till dess att övriga stater, som en följd av snabbt stigande antal asylsökande, anser sig tvingade att följa efter och själva införa restriktioner. Antalet asylsökande i Västeuropa har således hållit sig förvånansvärt stabilt under hela 80-talet. Det rör sig nästan enbart om ett övervältrande av ansvaret från en stat till en annan, vilket i längden knappast gynnar något land. Däremot försämrar det allvarligt de asylsökandes möjligheter att göra anspråk på de rättigheter som Genèvekonventionen skulle garantera dem. Det är en meningslös och grym kapprustning mot flyktingar som pågått under flera år i Västeuropa.

De mycket oroväckande åtgärder som vidtagits i olika västeuropeiska stater har således ofta haft sin grund i ett från ett år till ett annat snabbt växande antal asylsökande, ibland rent av en fördubbling eller mer. Det har

skett samtidigt som något annat land med restriktiva åtgärder sänkt sitt antal asylsökande lika mycket och lika snabbt. Som grund för att vidta restriktiva åtgärder åberopas oftast att de asylsökande inte skulle ha "äkta" flykting-skäl, utan att de skulle vara s k ekonomiska flyktingar, som bara är ute efter bättre levnadsförhållanden. Vidare beskylls de ofta för att vara "illegala" flyktingar, för att de saknar eller har gjort sig av med olika typer av rese- och identifikationshandlingar.

Genèvekonventionen avser *politiska* flyktingar. Men konventionen ålägger varje stat att individuellt pröva om det föreligger politiska skäl eller t ex bara s k ekonomiska skäl. Ingen stat som ratificerat Genèvekonventionen har i den någon grund för att hindra asylsökande att få sin sak prövad även om man förmodar att de är "ekonomiska" flyktingar. Lika lite förutsätter konventionen att en asylsökande måste ha alla papper och tillstånd ordnade i förväg för att ha rätt att söka asyl. Tvärtom är det med stor sannolikhet så att en politisk flykting inte kan ordna alla formaliteter av rädsla för sin egen säkerhet.

Vidare är det mycket allvarligt att begreppet "ekonomiska" flyktingar tagits i bruk i den omfattning som skett, i många länder även av ansvariga politiker och myndigheter. Det allvarliga i talet om "ekonomiska" flyktingar ligger i att de asylsökande kommer från länder där vi nästan dagligen genom massmedia kan ta del av rapporter om ytterst allvarliga övergrepp mot enskilda och grupper, övergrepp som gör det högst troligt att de asylsökande har fullt godtagbara skäl att söka asyl i enlighet med Genèvekonventionen, oavsett om flykten dessutom inneburit materiella fördelar. Genèvekonventionen är och måste vara den enda godtagbara grunden för behandlingen av de asylsökande i Västeuropa.

Bland de åtgärder som vidtagits märks krav på visum. Att införa åtgärder som omöjliggör för en person att söka asyl för att denne saknar visum står i direkt strid med Genèvekonventionens intentioner. Detta återkommer vi till senare i motionen.

Under 1987 och 1988 har flera europeiska stater infört sanktioner eller hot om sanktioner mot flygbolag som transporterar passagerare utan visum och pass. Därigenom hoppas man att flygbolagen ska utföra ett gallringsarbete som minskar antalet asylsökande som når fram till respektive stats gränser. Det är ett arbete som flygbolagens personal givetvis helt saknar förutsättning att utföra på det sätt som asylrätten kräver.

Vidare har förutom Sverige bland andra Västtyskland genom öppen eller hemlig diplomati tvingat antingen "flyktingproducerande" länder eller genomreseländer som t ex DDR att förhindra asylsökande att nå fram och söka asyl. Oftast sker dessa "överenskommelser" med stater som inte erkänt Genèvekonventionen eller som man har stark anledning att misstänka ej uppfyller de krav som kan ställas på ett land till vilket en flykting får återsändas. Detta förfarande står också i direkt strid med intentionerna i Genèvekonventionen.

Stater som Sverige, Danmark och Västtyskland hör till dem som "drabats" av att andra stater skärpt sin asylpolitik. Det har lett till krav på ökade restriktioner även i de asylopolitiskt mest liberala staterna, krav som i en del fall blivit verklighet. De mer liberala staterna hör emellertid till dem, där

ingrepp i asylrätten kan väntas möta ett visst opinionsmässigt motstånd. Dessa stater har, förutom ett humanitärt intresse, också ett egenintresse av att andra stater bedriver en både i lagstiftning och tillämpning mer liberal asylpolitik.

Sverige deltar aktivt i olika former av invandrings- och flyktingpolitiskt internationellt samarbete, och då särskilt genom europeiska institutioner. Mycket av det arbetet går ut på att åstadkomma en likartad hantering av asyl- och flyktingpolitiken. Som tidigare visats är inte den totala asyltillströmningen till Västeuropa av större omfattning än att den förhållandevis enkelt skulle kunna hanteras om samtliga stater bedrev en generös och likartad asyl- och mottagningspolitik baserad på ömsesidighet. Sverige måste därför, om möjligt i samarbete med likasinnade stater, i väsentligt högre grad utnyttja internationella fora för att påverka övriga västeuropeiska stater att åter föra en mer generös asyl- och flyktingpolitik, som står i bättre överensstämmelse med Genèvekonventionens intentioner.

I samband med införandet av EG:s inre marknad fram till utgången av 1992 är ett av målen ett avskaffande av de inre gränskontrollerna. Det förutsätter en gemensam yttre gränskontroll. Förslag till en gemensam asylpolitik ska enligt planerna antas 1990. Med de nuvarande rätt stora olikheterna i asylpolitik mellan EG:s medlemsstater, finns det anledning att förmoda att de mer liberala kommer att utsättas för ett starkt tryck att harmonisera sin asylpolitik i än mer restriktiv riktning. I bland annat Västtyskland ser förespråkarna för en betydligt restriktivare asylpolitik detta som ett betydelsefullt hjälpmedel, när det i förbundsdagen inte gått att uppamma en majoritet. Kravet på ett kraftfullt svenskt agerande i europeiska fora blir därför än mer angeläget och brådskande.

2.2 Internationell flyktingpolitik

Vår flyktingpolitik måste bygga på internationell solidaritet, inte på nationell egoism och inhumanitet. Det innebär att vi måste söka internationella lösningar på dessa problem.

FN:s flyktingkommissarie (UNHCR) och FN:s organ för Palestinaflyktingar (UNRWA) utför ett mycket värdefullt arbete för att bistå världens flyktingar. Deras arbete bedrivs i de många mycket fattiga länder där det övervägande flertalet flyktingar finns och kommer att förbli. Resurserna har inte tillåtits växa i takt med behoven. Ett fortsatt ökat svenskt finansiellt stöd är lika angeläget som tidigare år folkpartiet krävt detta. I vår motion om biståndspolitiken föreslås en ökning av anslaget till UNHCR med ytterligare 25 Mkr och till UNRWA med 15 Mkr.

Förutom internationella överläggningar bör Sverige ta initiativ till ett nordiskt samordnat agerande för att skapa beredskap för akuta flyktingproblem. Diskussioner om detta bör tas upp inom berört ministerråd.

Ett generöst mottagande av asylsökande står inte i någon som helst motsatsställning till en ökning av antalet kvotflyktingar. Dessa är flyktingar vi, efter flyktingkommissariens förslag, erbjuder oss att ta emot från flyktingläger eller för vilka ingen annan acceptabel lösning finns. Överföring av kvotflyktingar lättar ej på spontanflyktingströmmen. Mot bakgrund av det jämförelsevis låga flyktingtryck vi har och vår höga levnadsstandard menar folkpartiet att flyktingkvoten kan öka med 500 kvotflyktingar under 89/90.

3. Rättssäkerhet

Mot. 1988/89
Sf502

Inom kort kommer regeringens förslag till ny utlänningslag att föreläggas riksdagen. Utan att gå in på de detaljförslag som utredningarna presenterat vill vi här redogöra för våra förslag om hur rättssäkerheten kan förbättras för de asylsökande.

Rättssäkerheten måste vara omutlig. Svensk lagstiftning och praxis måste garantera varje asylsökande en human och värdig behandling.

3.1 Rätten till asyl och viseringstvånget

Riksdagen har fastslagit att asylpolitiken skall vara human och generös och att lagen skall tillämpas i överensstämmelse med Sveriges internationella förpliktelser. En sådan förpliktelse är art 14 i FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna. Där står: "Envar har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse."

Visum är ett tillstånd som ibland krävs för besök i ett främmande land. Det kan gälla en affärsresa, en semester eller ett annat besök. Den som vill stanna längre tid eller bosätta sig i ett främmande land begär inte visum utan uppehållstillstånd. En flykting må hoppas att vistelsen i det nya landet inte skall behöva bli definitiv men har ändå inte tänkt sig ett helt tillfälligt besök. Han/hon behöver uppehållstillstånd. Upphållstillstånd beviljat på grund av flyktingskap eller flyktingliknande skäl är asyl. För ansökan om asyl behövs enligt vad riksdagen beslutat inte visum.

När regeringen genom överenskommelser med först Polen och sedan Östtyskland hindrar flyktingar som saknar inresevisum att komma till Sverige kringgår den de riktlinjer för flyktingpolitiken som riksdagen fastslagit.

När nu regeringen inför visumtvång för chilensare kan detta endast godtas under förutsättning att man inte försvårar flyktingarnas möjligheter att söka asyl. Ett viseringstvång som försvårar för asylsökande kan inte godtas.

Inte heller kan det accepteras att flygbolag och rederier har uppdrag att kontrollera huruvida passagerarna har pass och inresetillstånd. Varje sådant försök att hindra människor fly bort från förtryck och förföljelse leder ofelbart till att dessa söker hjälp hos s.k. smugglare. Dessa är då de enda som kan hjälpa de flyende att söka sig till ett land där de kan få en fristad. Den som utan vidare vill fördöma denna trafik bör betänka att utan smugglare hade t.ex. judar från de av nazisterna ockuperade områdena inte kunnat räddas.

Viseringstvånget för flyktingar är oförenligt med själva flyktingbegreppet. Enligt Genèvekonventionen och svensk lag är det omöjligt att kalla sig flykting i sitt hemland. Först när man är på flykt kan man begära asyl. En asylansökan skall alltid först prövas av invandrarverket. Den kan aldrig prövas av en svensk beskickning i utlandet. Invandrarverket saknar lagliga möjligheter att bevilja politisk asyl åt en person som ännu ej lämnat sitt hemland. Invandrarverket kan överhuvudtaget inte bevilja asyl åt människor som befinner sig utanför Sverige om det inte rör sig om överföringar av flyktingar inom ramen för den s.k. flyktingkvoten. För att komma ifråga för en sådan överföring måste en flykting vända sig till FN:s flyktingkommissarie, UNHCR.

UNHCR erkänner inte heller flyktingar som inte lämnat sitt hemland. Den som vill efterkomma svenska krav på visum, och ansöker om visum från hemlandet, kommer att automatiskt få avslag på visumansökan om det kan hållas för troligt att vederbörande har för avsikt att söka politisk asyl i Sverige. Dessa riktlinjer får också till effekt att anhöriga till flyktingar i Sverige som regel får avslag på ansökan om visum för tillfälligt besök. Tillämpningen av dessa riktlinjer blir i alltför många fall rent inhuman och rimmar inte alltid med Sveriges ansträngningar att i Helsingforsavtalets anda verka för familjeåterföreningar.

Folkpartiet tar avstånd från alla förslag om att med hjälp av visumkrav söka förhindra asylsökande att komma in i landet. Regeringen bör därför på lämpligt sätt informera Östtyskland och andra berörda länder och transportföretag om att asylsökande inte avkrävs visum för att resa in i Sverige.

3.2 Beslut om direktavvisning

När en person blir direktavvisad vid gränsen innebär det att han/hon inte får rätt till en prövning av sin ansökan. Han har en teoretisk rättighet att överklaga polisens beslut, men denna fungerar sällan i praktiken då verkställighetshinder inte föreligger när polisen fattat beslut om avvisning vid gränsen.

Beslutet om direktavvisning föregås av ett kortfattat förhör med den asylsökande. Den asylsökande har inte rätt till ett juridiskt biträde. Beslutet fattas av polisen, utan att invandrarverket tar del av hela underlaget för beslutet. De asylsökande riskerar att bli tagna i förvar som brottslingar i väntan på verkställighet av beslutet.

Folkpartiet anser att besluten om direktavvisning skall fattas av invandrarverket istället för av polisen. Det är väsentligt att polisen i framtiden slipper agera domstol och enbart blir ett verkställande organ när beslut om utvisning fattats.

3.3 Offentligt biträde

De flesta asylsökande flyktingar befinner sig vid första förhöret med polisen i ett omtumlat tillstånd. Många hyser fruktan för den uniformerade ordningsmakten, språket är främmande och obegripligt, oron och nervositeten är stor. I det läget kan ett offentligt biträde stödja den av flykten och dess strapatser medfarna flyktingen att ange sina skäl för att söka asyl. Därigenom underlättas själva förhöret och man kan slippa de många besvärligheter som uppstår om den asylsökande inte lägger fram sina egentliga skäl. Om utredningen på detta sätt från början har en god kvalitet kommer en mycket stor del av väntetiden att kunna förkortas eftersom antalet överklaganden minskar.

När jurister kommit i kontakt med asylärenden, där polisen redan beslutat om direktavvisning, har det slutgiltiga beslutet efter juristens ingripande ofta blivit ett helt annat.

Den viktigaste reformen för en större rättssäkerhet vid gränsen är därför att den asylsökande får tillgång till ett offentligt biträde. Tillgången på asylrättskunniga jurister är begränsad. Därför måste utbildningen av jurister på asylrättsområdet intensifieras.

Inte minst för dem som riskerar avvisning med stöd av första asylland-principen finns ett starkt behov av ett kunnigt offentligt biträde. Det är likaså märkligt att rätten till biträde inte gäller vid anförande av verkställighetshinder vid regeringsavslag av ansökan.

Enligt nuvarande regler i rättshjälpslagen beviljas inte rättshjälp genom offentligt biträde omedelbart, utan först efter att sökanden hållits i förvar flera dagar. Detta är inte tillräckligt för att rättssäkerheten ska vara garanterad. Med ett offentligt biträde redan vid gränsen skulle en stor del av den nuvarande rättsosäkerheten undanröjas.

3.4 Rättsskydd åt asylsökande och flyktingar

Ett erkännande av flyktingstatus har mycket stor betydelse för den asylsökande. Det är av psykologisk vikt att de skäl som föranlett flykten erkänns genom flyktingförklaringen. Till flyktingförklaringen är dessutom knutna andra rättsverkningar såsom kortare kvalifikationstid för svenskt medborgarskap och utvidgad rätt till familjeåterförening m.m.

För erkännande av flyktingstatus samt för överklagande av beslut om flyktingstatus och resedokument har allmän rättshjälp tidigare utgått. Genom ett beslut i besvärnämnden för rättshjälp har möjligheten till allmän rättshjälp i de nämnda fallen i praktiken nu helt försvunnit.

Den asylsökandes rättsskydd har sålunda urholkats utan att några beslut härom har fattats av riksdagen.

Mot den bakgrunden är det väsentligt att återställa rätten till allmän rättshjälp i ovan nämnda fall.

3.5 Principen om första asylland

Vid tillämpningen av asylbestämmelserna har utvecklats en praxis som innebär att en asylsökande inte prövas i Sverige om den asylsökande har haft möjlighet att få skydd i annat land. Detta gäller inte bara när flyktingen redan fått fristad i annan stat utan även när den asylsökande passerat länder där han kunnat få skydd. Sverige har dessutom träffat överenskommelser med de övriga nordiska länderna och med Västtyskland om en ömsesidig återtagningsskyldighet.

Meningen med principen om första asylland var ursprungligen att skapa en skyldighet för det första asyllandet att ge asylsökande fristad. Numera har denna princip också kommit att användas som ett medel för tredje land att förvägra den asylsökande asyl. Principen ges dessutom helt olika innebörd i skilda länder. Resultatet blir att en asylsökande kan skickas fram och tillbaka från ett land till annat (Refugees in Orbit).

Sverige tillämpar första asylland-principen strikt. Även korta uppehåll i andra länder kan utgöra skäl för avvisning. Detta system upprätthålls trots att Sverige rent geografiskt ligger så till att mycket få flyktingar kan resa direkt till Sverige utan att passera andra länder. Inresestämpel i passet räcker för att motivera ett beslut om avvisning till det aktuella landet. Har flyktingen valt ett annat färd sätt än flyg blir det oerhört svårt för honom/henne att bevisa att det bara varit fråga om resa igenom ett land utan uppehåll. Detta gäller bl.a. de som gått över bergen från Iran in i Turkiet. I riksdagens riktlinjer för

flyktingpolitiken slås det fast att man måste "pröva ansökningar från sådana asylsökande som alltsedan de lämnade hemlandet varit på väg (en route) till Sverige", d.v.s. att flyktingar har rätt att resa genom andra länder på väg hit. Den s.k. en route-principen har genom praxis urholkats av handläggande myndigheter.

Sverige har enligt art. 33 i Genèvekonventionen en skyldighet att inte utvisa/avvisa flykting till gränsen mot ett område där hans liv eller frihet skulle hotas på grund av hans ras, religion, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp eller politiska åskådning. Beträffande denna konventionsbestämmelse har utlänningslagkommittén uttalat: "Genom denna bestämmelse har de stater som anslutit sig till flyktingkonventionen förbundet sig att inte skicka en flykting till ett land i vilket han skulle bli utsatt för förföljelse. Enligt svensk uppfattning kan en flykting därför sändas till ett annat land än hemlandet om det landet har anslutit sig till konventionen och det är uppenbart att flyktingar där har skydd mot att sändas till hemlandet" (SOU 1979:64 s. 126).

Kommittén talar alltså om att avvisa flyktingar till länder som "anslutit sig till konventionen" och där det är "uppenbart" att de har skydd mot vidarevändning. Mot den bakgrunden är det naturligtvis förkastligt att avvisa icke-européer till Turkiet, som ej skrivit under tilläggsprotokollet till Genèvekonventionen och därför enbart åtagit sig att skydda europeiska flyktingar, liksom att avvisa irakier till Iran.

FN:s flyktingkommissariats exekutivkommitté har rekommenderat att asyl inte skall vägras enbart därför att den kunde ha sökts i en annan stat. En princip av liknande innebörd stöddes av den svenska delegationen vid FN-konferensen om territoriell asyl år 1977. JO har också kritiserat tillämpningen av första asylland-principen.

Första asylland-principen bör inte få tillämpas om den asylsökandes vistelse i första landet/länder är att anses vara av genomresenatur. För att en asylsökande skall avvisas med stöd av första asylland-principen måste krävas:

- att den asylsökande är en konventionsflykting, dvs är flykting enligt Genèvekonventionens definition. Det skall alltså vara utrett att så är fallet.
- att det är utrett att första asyllandet verkligen kommer att bevilja den asylsökande asyl. Landet måste ha biträtt Genèvekonventionen.

3.6 Bedömning av flyktingskap

Det viktigaste kriteriet på flyktingskap enligt Genèvekonventionen (och 3 § utlänningslagen) är "välgrundad fruktan" för förföljelse. Enligt de riktlinjer som FN:s flyktingkommissariat angivit skall uttrycket "välgrundad fruktan" tolkas så att tyngdpunkten ligger på den asylsökandes egen subjektiva uppfattning. Först i andra hand kommer de objektiva faktorerna t.ex. de juridiska och politiska förhållandena i hemlandet. Vidare sägs i den handbok som har utarbetats av FN:s flyktingkommissariat att inte endast den som redan har utsatts för förföljelse är att betrakta som flykting utan också personer som vill undvika en situation som medför risk för förföljelse. I asylärenden är myndigheterna skyldiga att följa den s.k. officialprincipen.

Den innebär att det vid handläggningen av ett ärende ankommer på myndigheterna själva att utreda alla omständigheter som behövs för att fatta ett välgrundat beslut. Myndigheterna skall vidare beakta principen "The benefit of the doubt", dvs. vid tveksamhet skall avgörandet gå i den sökandes favör. Principen innebär bl.a. att i brist på bevis skall de asylsökandes uppgifter godtas.

Även om de asylsökandes skäl bedöms individuellt synes, som grund för det individuella beslutet, alltför stor vikt läggas vid den aktuella allmänpolitiska situationen i landet i fråga. Den allmänna "amnesti" som regeringen nyligen aviserat är exempel på en åtgärd som helt avviker från principen om individuell prövning.

Utlänningslagen är inte en avvisningslag utan en lag till skydd för personer som förföljs. Lagen skall tolkas och tillämpas på det sätt riksdagen har fastställt. Vid tolkningen av flyktingbegreppet skall tyngdpunkten ligga på det subjektiva planet. Officialprincipen skall följas. Han/hon skall visa att han/hon verkligen hyser fruktan för förföljelse och att denna fruktan har fog för sig.

3.7 Motivering av beslut

En grundläggande princip i svensk rätt är att beslut skall motiveras. Av ett avslagsbeslut i asylärenden bör framgå varför myndigheterna anser att den asylsökandes återopade skäl inte är tillräckliga för att få asyl eller varför myndigheterna betraktar den asylsökande som icke trovärdig. Förvaltningslagens regler om motivering av beslut gäller även i asylärenden. Men av sekretessskäl efterlevs de inte. Arbetsbördan för invandrarverket är ett annat skäl som anförs mot att motivera besluten i asylärenden. Sådana argument är stötande för rättskänslan.

Beslut i asylärenden måste motiveras. Det är inte tillräckligt att enbart återge innehållet i de återopade lagrummen. För att skapa en möjlighet att sekretessbelägga uppgifter i motiveringarna bör sekretesslagen ändras så att den asylsökandes intressen även fortsättningsvis skyddas.

3.8 Publicering av praxis

Riksdagen beslutade i samband med den invandrapolitiska propositionen att invandrarverket systematiskt skulle dokumentera och sprida den praxis som finns i fråga om att ge uppehållstillstånd åt asylsökande. Dåvarande statsrådet underströk vikten av beslutet. I flera omgångar har invandrarverket påmint härom. Det är stötande att riksdagsbeslut ignoreras under flera år. Detta beslut kan inte heller anses effektuerat genom regeringens skrivelse om flyktingpolitiken. Skrivelsen om flyktingpolitiken och en dokumentation om praxis är två helt olika instrument för att möjliggöra politisk debatt och demokratisk kontroll av hur flyktingpolitiken utformas i praktiken. Det är nu hög tid att regeringen påminner invandrarverket om dess uppdrag att dokumentera praxis vid behandling av ansökningar om uppehållstillstånd.

3.9 Tagande i förvar

I strid med utlänningslagen och förarbetena till den har förvarstagande av asylsökande blivit allmänt förekommande i stället för att – som det var avsett – tillgripas i undantagsfall. De som av polisen bedöms få avslag på asylansökan tas på vissa håll i landet regelmässigt i förvar i väntan på beslut. Detta gäller även exempelvis barnfamiljer. Tagande i förvar är ett frihetsberövande och måste således tillämpas ytterst restriktivt.

För utläningar som tagits i förvar gäller de lagar som är tillämpliga på häktade och anhållna. Diskrimineringsombudsmannen har dock uppmärksammat att det förekommer klagomål på att dessa regler inte följs. Han hävdar att en lagstridig praxis har utvecklats på detta område. Ett exempel som DO nämner är att det hör till undantagen att förvarstagen utläning överförs från polisarrest eller häkte till kriminalvårdsanstalt, vilket lagen förutsätter vara det normala vid förvar som inte endast är av kort karaktär. I strid med gällande lag hindras också rättsliga biträden, vänner och anhöriga att komma i kontakt med de förvarstagna.

Utläningar i förvar skall inte underkastas onödiga restriktioner. Självfallet är det av yttersta vikt att den rättsliga reglering som finns på området följs. Regeringen bör få i uppdrag att genom kontakter med berörda myndigheter åtgärda missförhållandena.

3.10 Verkställighet av avvisningar/utvisningar

När beslut har fattats om avslag på asylansökan är det polisens uppgift att verkställa beslutet om avvisning. Alltför ofta har beslutet verkställts på ett för den asylsökande kränkande sätt. Föräldrar och barn har hämtats under natten från sjukhus, flyktingförläggningar har omringats av poliser med hundar, asylsökande hämtas ibland av polis redan innan regeringen fattat det formella beslutet om utvisning. Ibland har t.o.m. familjer splittrats som resultat av att föräldrar utvisats medan deras barn gått under jorden.

I huvuddelen av alla av- och utvisningsärenden torde den asylsökande självmant och frivilligt lämna landet, om han bara får möjlighet till det. Utvisningarna måste ske under betydligt mer humana och mindre kostnadskrävande former än för närvarande. Polisen behöver dessutom klarare riktlinjer för att kunna verkställa utvisningar på ett korrekt sätt.

Det kan överhuvudtaget ifrågasättas om sådana transporter av asylsökande tillbaka till hemlandet som regelmässigt äger rum är berättigade. De är oerhört dyra. Förra året transporterades cirka 4 000 asylsökande tillbaka till hemlandet. Bara biljettkostnaden uppgick till cirka 35 miljoner kronor. Till detta kommer sammanlagt 110 000 arbetstimmar för medföljande personal. Dessutom tillkommer övertidsersättning, traktamente och hotellkostnader. Det finns strängt taget inget behov av en hemresa med tvångseskort. Lagligheten i att med våld hindra den asylsökande från att avvika från resrutten efter det man har lämnat Sverige kan för övrigt starkt ifrågasättas.

Genèvekonventionen talar om en flyktings rätt till "skäligt rådrum". Man skall bland annat få tid att förbereda resa till annat asylland, om man inte vill återvända till hemlandet. Ingen skall enligt Genèvekonventionen kunna tvingas återvända till sitt hemland. De ytterst knappa tidsmarginaler som ofta

förekommer vid verkställighet av utvisningsbeslut medför att myndigheterna idag inte kan leva upp till denna princip.

Den asylsökande måste därför ges tid och möjlighet att lämna landet under värdiga former. Föräldrar ska inte få utvisas om det innebär att de skiljs från minderåriga barn.

Invandrarverket bör åläggas att följa upp, t.ex. genom stickprovskontroller, vad som händer med utvisade asylsökande efter hemkomsten. Idag finns inga uppgifter om vad som sker med dem som mot sin vilja tvingas återvända hem. Det är en mycket angelägen uppgift framförallt i sådana fall där den asylsökande har haft stora farhågor inför ett återvändande, inte minst för att slippa upprepa en missbedömning i framtiden.

3.11 Återvändandet

De flesta flyktingar vill naturligtvis återvända hem så snart de kan. Ibland kan man göra det efter enbart några års landsflykt, oftast dröjer det längre. Många flyktingar tvingas ställa in sig på att aldrig återvända till hemlandet.

Flyktingars önskan att återvända bör uppmärksammas och stödjas mer än hittills. Det är väsentligt att stödja frivilligorganisationernas arbete på detta område. För att ge ytterligare stadga och framgång för arbetet med att underlätta återvändandet, bör Sverige, enligt tidigare löften, på nytt söka medlemskap i ICM (Intergovernmental Organization for Migration). ICM har bland annat medverkat vid transporter av vietnameser till västerländska stater och judar från Sovjet. Numera arbetar ICM, i samarbete med FN:s flyktingkommisariat, framförallt med att bistå dem som kan och vill återvända från landsflykten. Sverige har länge haft observatörsstatus, men bör ta steget fullt ut och bli medlem i organisationen.

4. Barns situation i flyktingärenden

4.1 Barns behov av asyl

Hälften av alla världens flyktingar beräknas vara barn. Barn i flyktingärenden bär ofta på svåra upplevelser. Krig, förföljelse och terror riktar sig i allt högre utsträckning medvetet mot barn. I Chile t.ex. är det inte ovanligt att barn misshandlas inför sina föräldrar som ett medel att få föräldrarna att tala. Barn kan därför ha väl så starka skäl att söka politisk asyl som föräldrarna, kanske de ibland har starkare behov av skydd än föräldrarna. Ändå finns ingen vid gränsen som tillvaratar barns intressen. Ändå får de ytterst sällan egna utredningar.

Flykten till Sverige medfört separationer från anhöriga och kamrater, kulturell värdegemenskap och andra kända förhållanden. Mot den bakgrunden är det viktigt att det första mottagandet bringar ordning och inte ytterligare kaos, skriver socialstyrelsen i en skrivelse till regeringen i mars 1988 om flyktingbarns behov av stödinsatser.

Både invandrapolitiska kommittén, IPOK, och den proposition som följde på utredningen slog fast att barnens situation måste uppmärksammas i samtliga fall, och att humanitära skäl relaterade till barnen kan ha betydelse för prövningen av föräldrarnas ansökan. Socialstyrelsen menar att utredaren

vid asylförhöret bör fråga om barnens erfarenheter och att detta material ska finnas med i invandrarverkets beslutsunderlag. Det är utomordentligt viktigt att så verkligen sker. Idag är det inte alltid som handläggaren vid flyktingutredningen begär in uppgifter om barnen. Det kan ibland leda till att familjer med barn som verkligen varit i starkt behov av att få stanna i Sverige inte fått göra det.

4.2 Flyktingbarns rätt till hälso- och sjukvård

Asylsökande har bara rätt till akut sjukvård och tandvård. Värst drabbar detta barnen. Särskilt allvarligt blir det när väntetiden blir lång. Det är viktigt att se till att alla asylsökande barn får tillgång till barnhälsovård.

Det är vidare angeläget att förebygga och behandla psykiska störningar som antingen är en följd av flykten eller av den påfrestande väntetiden före beslutet om uppehållstillstånd. Självfallet är en av de allra viktigaste åtgärderna att förkorta väntetiderna.

Den fruktan familjen känner för att tvingas återvända till det land den flytt från drabbar barnen hårt. De reagerar på föräldrarnas sinnesstämning och deras egen psykiska tillväxt är beroende av att föräldrarna orkar ge dem en trygg omgivning. Många flyktingföräldrar förmår inte detta i sin pressade situation. Flyktingbarn har också ofta svåra egna upplevelser från flykten bakom sig och kan därför behöva terapi.

Barnexpertis bör därför kopplas in från första början av utredningen. I flera landsting har olika modeller med psykiatriska team prövats för arbete med flyktingbarn. Flyktingskapet är en så svår upplevelse att alla flyktingar under någon period råkar in i en psykisk kris, menar en av de läkare som arbetar med en psykiatrisk öppenvårdsenhet. Att bygga upp kompetens och erfarenhet genom sådana psykiatriska team är viktigt för att rätt kunna behandla de problem som riskerar att drabba just flyktingar. Alla landsting bör ha en sådan kompetens t.ex. i form av ett psykiatriskt team.

4.3 Frihetsberövande av flyktingbarn

Det råder ett principiellt förbud mot att ta barn i förvar. Senast skärptes bestämmelserna under våren 1987. För att ta barn från asylsökande familjer i förvar fordras "synnerliga skäl". I verkligheten har förvarstagandet av flyktingbarn accelererat under 80-talet, och nått proportioner som skulle varit otänkbara tidigare trots att riksdag och regering ständigt skärpt tonen. Som ett exempel kan nämnas att från maj 1987 och fyra månader framåt tog Arlandapolisen 383 barn i förvar. Av dessa barn har endast ett mindre antal avvisats. Från oktober 1986 och sex månader framåt var motsvarande siffra 473. Under perioden 1 maj till 30 september 1987 togs 439 barn i förvar varav 383 vid Arlanda vakt-distrikt. JK har riktat allvarlig kritik mot polisen för att förvarsbesluten saknat motivering. Utredningen för översyn av utlänningslagen fann att förvarstagande skedde i en långt större utsträckning än lagstiftarna avsett samt att det i många fall bort räcka med att ställa barn under uppsikt. Socialstyrelsen hävdar i en skrivelse till regeringen att förvar av barn bör förbjudas. I undersökningen 1987 framgick att nästan exakt hälften av alla barn som passerade Arlanda togs i förvar, varav 70% sedermera fick uppehållstillstånd.

Dessa övergrepp mot oskyldiga barn måste få ett slut. Ett totalt förbud mot att ta barn i förvar måste införas.

Mot. 1988/89
Sf502

4.4 Ensamma flyktingbarn

Det borde vara alldeles självklart att ärenden som rör familjer med barn behandlas särskilt skyndsamt. Kanske än mer angeläget är det att ensamma barns asylansökningar får förtur.

Ett växande antal barn kommer till Sverige ensamma. Oftast är det pojkar som flyr undan krigstjänst, men även flickor flyr. Många flyr också av politiska skäl. De första förhören bör genomföras med stor försiktighet så att den skada som redan tillfogats dem i hemlandet inte förvärras. Endast undantagsvis och efter noggranna undersökningar får ett barn som sänts hit av föräldrarna sändas hem. Vissa hävdar att barn alltid mår bäst hos föräldrarna, men det resonemanget måste vägas mot det faktiska förhållandet att barn vid återkomsten kan riskera att våldtas, utsättas för misshandel eller rent av avrättas. Dessutom visar erfarenheten från andra världskriget att alla barn visst inte önskade lämna Sverige när en återförening blev möjlig. De ensamma barnen mår ibland bäst av att placeras i grupphem, ibland bäst av att komma i en familj. Beslutet måste tas med tanke på barnens bästa, inte med tanke på vilket alternativ som vållar det svenska samhället minst kostnader.

5. I väntan på besked

5.1 Kortare handläggningstider

De långa handläggningstiderna skadar årligen tusentals asylsökande. Flertalet av alla asylsökande torde vid tidpunkten för beskedet ha psykiska problem av lindrigare eller mer allvarligt slag. Många blir intagna på mentalsjukhus eller får annan psykiatrisk vård för den ångest och de depressioner som orsakats av det långa ovissa väntandet. Det är inte ovanligt att asylsökande söker begå självmord.

Huruvida de planerade åtgärderna kommer att få någon effekt, och huruvida handläggningstiderna kommer att förkortas dramatiskt under innevarande år, återstår att se. Det är dock väsentligt att en förkortning av handläggningstiderna inte tillåts gå ut över rättssäkerheten. Regeringens "nollställningsbeslut" för de asylsökande som anlände innan 1/1 1988 är betänkligt av flera skäl, även om det får positiva effekter för många enskilda asylsökande. För andra asylsökande som kommit vid "fel" tidpunkt kan skrivbordsrensningen leda till tragedier.

Däremot bör SIV och regeringen vid prövning i enskilda fall överväga väntetidens längd. I vissa fall, då väntetiden varit mycket lång, bör väntetiden kunna utgöra underlag för ett bifall av asylansökan av humanitära skäl. Den idag tillämpade treterminersregeln för familjer med barn i skolan måste även i konsekvensens namn utsträckas till att gälla för daghem och förskola.

5.2 Arbete åt asylsökande

De långa väntetiderna blir än mer destruktiva för den asylsökande som inte får lov att arbeta under tiden. Det är självfallet negativt och förödmjukande att tvingas gå utan arbete under en längre tid. Flertalet asylsökande får efter beslut lov att stanna i Sverige. För dem vore det en stor fördel och en god början på vistelsen i Sverige om de kunde arbeta under väntetiden. Integreringen i samhället underlättas och självkänslan stärks av om de berörda känner att de kan göra nytta och få del av en arbetsgemenskap. En negativ följd av kombinationen långa väntetider och förbud mot att arbeta är att svenskar kan reagera mot det de upplever som att de asylsökande "lever på det sociala". I själva verket blir det långvariga beroendet av understöd destruktivt också för flyktingen.

Enligt vår mening är den bästa lösningen på detta problem att radikalt korta väntetiderna. Riksdagen bör emellertid också ge regeringen i uppdrag att pröva möjligheterna att tillåta arbete under former som liknar beredskapsarbete under väntetiden. För de flyktingar som redan fått uppehållstillstånd måste mycket större ansträngningar göras för att lotsa ut dem på den svenska arbetsmarknaden, antingen genom de ambulerande arbetsförmedlingar på förläggningarna som redan finns eller genom fasta enheter från AF på större förläggningar. Det är nödvändigt att redan på förläggningen göra en inventering av flyktingens utbildning och erfarenhet så han/hon kan få arbete snarast möjligt alternativt hjälp med kompletterande utbildning.

5.3 Tidsbegränsning av asylbiståndslagen

Asylbiståndslagen konstruerades för en situation där handläggningstiderna maximalt enligt planen skulle vara 4 månader, oftast kortare. Ännu är man inte i närheten av målsättningen. Det blir då en lång väntan med det mycket begränsade bistånd asylbiståndslagen ger i jämförelse med socialtjänstlagen. De behöver hjälp långt innan dess. Många behöver t.ex. psykoterapi eller en kontaktperson på grund av de upplevelser de bär med sig av separationer, krig eller tortyr. Om inte insatser görs på ett tidigt stadium förvärras problemen och kostar samhället pengar. Då asylbiståndslagen inte är avsedd att täcka en till ett halvår eller längre utdragen process bör villkoren för de asylsökande som får vänta mera än 4 månader efter denna gräns förbättras. Av dessa skäl bör asylsökande som har väntat på besked mer än 4 månader ha rätt till bistånd i den vida bemärkelse som förutsätts enligt socialtjänstlagen.

5.4 Handikappade asylsökande

Handikappade asylsökande kan enligt asylbiståndslagen få tillgång till tekniska hjälpmedel. Det är dock en svag skrivning i lagtexten, och ofta saknas kunskap om detta hos personalen på flyktingförläggningen, så oftast blir den enskilde handikappade ändå utan hjälpmedel. Detta kan vara till stort hinder för t.ex. den blinde asylsökande som vill delta i svenskundervisning. Därför är det viktigt att särskilt bidrag också ska kunna utgå till kostnaden för sådana tekniska hjälpmedel som krävs för undervisning i svenska, samt att berörd personal på förläggningen åläggs ta de initiativ som behövs för att den handikappade asylsökanden får de hjälpmedel som behövs.

6. Det kommunala flyktingmottagandet

Det kommunala flyktingmottagandet har, trots vissa ökända bakslag, fungerat bättre än väntat. Kommunerna har visat sig beredda att sträcka sig långt utöver de ursprungliga löftena för att bereda plats åt flyktingar. En stor majoritet av landets kommuner har frivilligt undertecknat avtal att ta emot flyktingar. Systemet med kommunalt flyktingmottagande har troligen höjt kvaliteten på mottagningssystemet, samtidigt som det på sikt skapar förutsättningar för en tidigare och bättre kontakt mellan flyktingar och svenskar.

Den tilltagande bostadsbristen har emellertid skapat en större tröghet i det kommunala mottagningssystemet. Situationen blir sämre för varje månad. Ett ökande antal asylsökande och fler och fler flyktingar som redan fått uppehållstillstånd sitter kvar på förläggningarna i väntan på utplacering i kommunerna. Situationen är mycket ansträngd. Det är därför angeläget att kommunerna gör ytterligare insatser – även i form av provisoriska lösningar – för att kunna ta emot fler flyktingar.

Dock finns ett antal kommuner framförallt i norra delarna av Sverige som inte kunnat få så många flyktingar som de skrivit avtal om. När en flykting varit erbjuden en kommunplats i minst tre månader och ändå ej accepterat detta bör möjligheter finnas att dra in asylbiståndet.

Dessutom bör en ytterligt generös praxis tillämpas om en asylsökande vill bo hos släktingar eller vänner istället för på förläggning. Detta är dels motiverat av humanitära skäl, dels för att det hjälper till, om än marginellt, att minska onödigt tryck på förläggningarna.

7. Vissa lagstiftningsfrågor

I längden kan det ifrågasättas om det är rimligt att landets högsta instans i flyktingärenden både ska meddela avslag på asylansökningar och samtidigt uppträda som invandrades och flyktingars välgörare. Det är inte heller rimligt att regeringen, som ska vara praxisbildande för tillståndsgivningen, inte har någon laglig skyldighet att motivera sina beslut. Fristående asylnämnder som tar ställning i de fall invandrarverket inte ansett sig kunna bifalla asylansökan är en intressant modell. Det skulle kunna medföra större rättssäkerhet i många fall där bedömningen är komplicerad, skapa en större öppenhet och insyn i bedömningarna samt befria regeringen från en säkerligen tung börda.

Människor tvingas lämna sina hemländer av många andra skäl än individuell förföljelse: krig, inbördeskrig, främmande makters angrepp eller abnorma samhällsförhållanden har tvingat stora grupper och ibland hela befolkningar på flykt. Dessa grupper sägs ibland ha "flyktingliknande skäl". Trots att deras rättsliga möjligheter varierar från land till land, får de ändå oftast skydd. Detta leder till att Genèvekonventionens utformning av flyktingdefinitionen börjar bli allt mer föråldrad.

Allt fler länder anpassar idag sin lagstiftning till det vidgade flyktingbegreppet, eller ansluter sig till vad som kallas för den "afrikanska flyktingdefinitionen". Det är inte säkert att Sverige bör ansluta sig till denna definition, men i samband med en framtida bredare översyn av utlänningslagen bör ändå utformningen av paragraf 6, den s.k. B-flyktingparagrafen, övervägas.

8. Rasism och främlingsfientlighet

Främlingsfientliga och rasistiska opinionsyttringar kan ofta få en betydande uppmärksamhet. Det betyder inte att stödet för dem har ökat. Tvärtom tyder alla tecken på att en invandrar- och flyktingpolitik som bygger på värme, generositet och humanitet har en stark folklig förankring.

Vi kan ändå inte slappna av i vår vaksamhet och opinionsbildning. Det finns alltid en risk att stämningar av den typ vi sett prov på i Sjöbos kommunalpolitik breder ut sig om de inte bemöts i en fri och öppen debatt. Främlingsfientlighet får näring ur okunnighet och rädsla. Därför är kunskap och kontakt våra viktigaste medel.

Mycket har redan påbörjats. Det kommunala flyktingmottagandet har fyllt en viktig funktion, eftersom det ger fler svenskar möjlighet att komma i kontakt med och lära känna människor från andra länder och kulturer. En kommission med uppgift att bekämpa rasism har tillsatts. Det är angeläget att ytterligare intensifiera detta arbete. Den information som ges i skolan bör utvidgas. Organisationer och partier bör pröva skilda former för återkommande manifestationer. Olika typer av kontaktverksamhet bör uppmuntras såsom fadderfamiljer för flyktingar. Det engagemang som finns i frivilliga organisationer såsom "Rör inte min kompis" bör tas till vara och stödjas.

Diskrimineringsombudsmannens verksamhet skall enligt planerna utvärderas efter tre år. Detta inträffar under året. Framförallt på det opinionsbildande planet har DO spelat en betydelsefull roll. Det är nu dags att överväga huruvida lagen varit tillräckligt vass och välformulerad.

Dock finns det anledning redan nu att klargöra att Sverige inte bör införa ett förbud mot rasistiska organisationer. Flera skäl talar emot denna tanke. Dels är det principiellt förkastligt att förbjuda en åsikt. Det måste vara gärningar, inte åsikter som kriminaliseras. Dels blir bevissituationen ytterst svår. Troligen kommer man inte att kunna döma någon organisation för brott mot en sådan lag. Till sist uppstår en orimlig situation om en klart främlingsfientlig organisation blir frikänd från anklagelser om rasism.

Rasism bekämpas bättre med argument, med fakta och upplysningar. I kunskapens och förståelsens ljus dör fördomen och skräcken.

Förslagen från FN:s konvention mot rasism om straffsanktioner vid diskriminering i arbetslivet samt talemöjlighet och skadeståndsrätt för dem som diskriminerats bör följas upp och utredas i samband med en översyn av DO:s verksamhet.

9. Invandrarpolitik

9.1 Äldre invandrare

Arbetskraftsinvandringen gjorde att människor i produktiv åldersöktes sig till Sverige. Många av dessa har nu nått pensionsåldern. En del av dessa invandrare drömde om att återvända till sitt hemland. Av många olika anledningar har det som regel inte blivit så.

Äldre människor har ofta större svårigheter än yngre att göra sina önskemål hörda. Kommuner och landsting måste därför vara lyhörda för de behov och önskemål som är speciella för de äldre invandrarna. I detta arbete

kan självfallet invandrarorganisationerna fylla en viktig funktion.

Språket är ett speciellt hinder för äldre invandrare. Även om språkkunskaperna under den yrkesverksamma delen av livet varit goda kan de försvinna vid högre ålder. Det förekommer alltför ofta att en invandrare med bristande svenskkunskaper vid långtidsvård placeras på en avdelning med enbart svensktalande personal. Detta är allvarligt då kommunikation och kontakt med yttervärlden är av stor vikt och konsekvensen kan bli ett alltför långsamt eller uteblivet tillfrisknande.

Vissa invandrargrupper har framfört önskemål om en ökad valfrihet på ålderdomen. Detta innebär bl.a. att äldre invandrare skall ha möjlighet att, om de så önskar, bo nära andra personer med samma kulturella bakgrund på ålderdomshem, servicehus eller vid långtidssjukvård. Dessa önskemål bör kommuner och landsting försöka tillmötesgå.

UHÄ fick 1983 av regeringen i uppdrag att utreda hur tillgången på tvåspråkig personal skulle kunna förbättras. Rapporten har just blivit färdig. Vi har väntat alltför länge på detta resultat varför det är angeläget att regeringen snarast vidtar åtgärder med anledning av motionen.

9.2 Invandrarkvinnorna

För många invandrare leder arbetslivet till kontakt med den nya kulturen. Det är också ofta i denna miljö som infödda svenskar stiftar bekantskap med invandrare. I en dynamisk arbetsmiljö tas dessa kulturmöten till vara och upplevs som något positivt varifrån nya idéer och handlingsmönster kan hämtas.

Många, men långt ifrån alla, invandrarkvinnor är dock utestängda från dessa kontakter och den stimulans de ger. Med ingen eller endast låg utbildning, vilket är vanligt i många invandrargrupper, är det svårt för kvinnorna att skaffa sig ett arbete samtidigt som familjen kräver uppmärksamhet och omsorg. Dessa lågutbildade kvinnor förvärvsarbetar ofta på obekvämt arbetstid för att kunna ta hand om sina barn. I många av dessa fall ger arbetet inte heller de möjligheter till sociala kontakter som vore önskvärda.

Effekten blir att många invandrarkvinnor blir isolerade från kontakter utanför hemmet. Kunskaper i svenska språket är ofta undermåliga just hos dessa kvinnor.

Invandrarkvinnornas situation kräver ökad uppmärksamhet. Många invandrarkvinnor lever i vad vi kallar "Det glömda Sverige".

Särskild uppmärksamhet måste riktas mot den behandling som de kvinnor som utsätts för s k hustruimport får utstå. Ibland förekommer att mannen utnyttjar det faktum att kvinnan blir utvisad om hon skiljer sig innan två år förflutit. Det har hänt att mannen i sådana fall misshandlat kvinnan psykiskt och fysiskt, i vetskap om att hon inte vågar ta ut skilsmässa eller anmäla honom av rädsla för utvisning. Det bör göras fullständigt klart för alla parter att en kvinna som blivit utsatt för sådan förnedrande behandling inte bör kunna utvisas.

9.3 Arbetsmarknaden

Många flyktingar och invandrare har arbetslivserfarenhet och yrkeskunskaper från sitt hemland. En del har också en gedigen utbildning, kanske på universitetsnivå, bakom sig. I Sverige har vi ofta misslyckats med att ta till vara den kompetens invandrarna besitter vilket är till men för såväl individen som för landet.

Besvikelsen kan bli stor då den nyanlände upptäcker att ingen efterfrågar hans eller hennes yrkeskunskaper och inte förväntar sig att de skulle kunna komma till användning i Sverige. För det svenska samhället innebär detta ett slöseri med såväl mänskliga som ekonomiska resurser.

Invandrades examina anses ofta inte vara jämställda med svenska eller anses vara inkompleta. Folkpartiet har därför tidigare framfört önskemål om en intensifiering av arbetet med att värdera utländska examina vid UHÄ. Denna verksamheten har nu pågått sedan slutet av sjuttioalet, men alltför små resultat har uppnåtts. Antalet anställda har ökat men ärendebalansen är ändå långa liksom väntetiderna. Detta är mycket beklagligt och måste leda till en omprövning eller förnyelse av det arbete som utförs av UHÄ vad gäller värdering av utländska examina. Det är ett krav av såväl humanitära som ekonomiska skäl. Ett annat skäl till varför utländska examina i högre grad bör godkännas i Sverige är för att uppnå trovärdighet vad gäller de konventioner som undertecknats vad gäller just godkännande av utländska examina.

Arbetslöshet är ett problem som i hög grad drabbar invandrare. Bland de arbetslösa återfinns en oproportionellt stor del invandrare. Inom AMU:s utbud av kurser bör invandrarna erbjudas påbyggnads- och kompletterande utbildning. Detta är viktigt framför allt för många unga som har tvingats avbryta sin utbildning i hemlandet eller haft en mycket kort skolgång där liksom för dem som p.g.a. bristande svenskkunskaper m.m. inte har kunnat bygga på sin utbildning. Invandrarflickornas situation bör särskilt uppmärksammas i fråga om skola och vidareutbildning. Dessa kompletteringskurser får dock inte bli slentrianmässigt använda, vilket ibland sker idag. En invandrare med en god utbildning bör istället få hjälp att genast komma in på arbetsmarknaden.

9.4 Svenska för invandrare

Utan goda kunskaper i svenska är det i stort sett omöjligt att smälta in i det svenska samhället. Möjligheterna att inhämta ny kunskap och att påverka blir begränsade. Även om invandraren räknar med att snart återvända till hemlandet så underlättas vistelsen i Sverige av att han eller hon behärskar det svenska språket.

Det är viktigt att denna undervisning börjar så snart som möjligt efter den asylsökandes ankomst till Sverige. Först och främst beroende på att tiden att bygga ett nytt liv i sitt nya land blir kortare men också för att, genom aktivitet med ett konkret och efterlängtat mål, bekämpa depressions- och passivitetstillstånd vilka är vanliga bland asylsökande.

Regeringen har dock bestämt att grund-sfi och grundutbildning för vuxna får börja först efter att utländsk medborgare som har ansökt om upphållstill-

stånd väntat två månader. Med tanke på hur många som får stanna är denna tidsgräns obefogad. Värdefull tid, då ambitionen att lära sig svenska är hög, går därmed till spillo. Regeringen bör därför upphäva sitt beslut om väntetid på två månader innan sfi får påbörjas. Den asylsökande bör också aktivt uppmuntras att studera annat än svenska under väntetiden i syfte att förbereda sig inför yrkesarbete i Sverige. De som har kunskapsmässiga förutsättningar att vidga sina studier till grundskole- och gymnasienivå måste ha möjligheter att göra så. Likaså i syfte att stimulera den nyanlände bör möjlighet ges, för de som så önskar och är vana vid studier, att bedriva "intensivkurser" inom sfi, dvs kunna studera i snabbare takt än på halvtid.

9.5 Svenska för tvåspråkiga elever

Undervisningen av invandrarelever i den svenska skolan har hittills utgått ifrån att eleverna och deras familjer invandrat till Sverige under barnens skoltid. Nu föds ett allt större antal invandrabarn inom landet. Dessa talar ofta ett annat språk än svenska i hemmet samtidigt som de möter det svenska språket under hela sin uppväxt.

Ändå har många invandrarungdomar problem då deras språkutveckling ofta är otillräcklig både i svenskan och i hemspråket. Språkkunskaperna räcker många gånger inte till för fackämnena och betygen i svenska är dåliga. Framför allt märks detta på gymnasienivå. Många invandrarelever avbryter sina studier och går oftare arbetslösa än sina svenska kamrater. Dessa ungdomar måste få en chans att konkurrera i skolan och arbetslivet.

Det är angeläget att samhällets stöd till invandrabarnen sker samordnat, på ett pedagogiskt och socialt riktigt sätt och med bästa utnyttjande av tillgängliga resurser. Detta sker lättast genom ett samlat resurssystem där statsbidragen till förskola och skola slås samman och fördelas som ett schabloniserat bidrag till kommunerna. På detta sätt blir det lättare för kommunerna att göra en långsiktig planering av stödet till enskilda invandrabarn och att exempelvis prioritera undervisningen i förskolan.

Den undervisning i svenska som idag ges är anpassad efter svenskspråkiga elever's förutsättningar. Trots introduktionskurser för nyanlända invandrarelever finns ofta grundläggande brister i svenska språket även hos barn som är födda i Sverige, men vars första språk är något annat än svenska. d.v.s. elever som talar svenska men som har vissa luckor i kunskaperna. Detta kan leda till att invandrareleverna inte får den grundläggande förståelse för svenska, exempelvis som språk och litteratur, som är en förutsättning för vidare studier.

Extra undervisning i svenska kan idag anordnas dels i form av stödundervisning, dels ske i utbyte mot timmar i den ordinarie undervisningen (dock får aldrig mer än en timma bortfalla från ämnet svenska) och därmed ha formen av undervisning i svenska som andraspråk. Ämnet svenska som andraspråk ger dock inte behörighet till högre studier.

SÖ har konstaterat att behovet av undervisning i svenska som andraspråk endast täcks till tre fjärdedelar. SÖ konstaterar vidare att inte alla de elever som av lärarna bedöms behöva det, kommer i åtnjutande av denna undervisning samt att ämnet har en oklar status.

I likhet med SÖ anser folkpartiet att det bör ske en reformering av ämnet svenska som andraspråk. Ämnet skall kunna studeras helt eller delvis i utbyte mot ämnet svenska och/eller som utökad studiekurs.

Mot. 1988/89
Sf502

Undervisningen i svenska som andraspråk måste komma in så tidigt som möjligt i undervisningen. Det är av vikt att lärarna som undervisar i svenska som andraspråk har utbildning för just detta och att de har kunskap om de olika kulturer som de kommer i kontakt med.

Ämnet bör ha en egen läroplan, ha samma målsättningar och ge en kompetens som motsvarar svenskämnet för elever med svenska som förstaspråk. Enda skillnaden mellan det ordinarie svenskämnet och svenska som andraspråk blir att undervisningen och innehållet anpassas till tvåspråkiga elever. Av denna anledning menar folkpartiet att svenska som andraspråk bör ge behörighet till högre studier.

10. Hemställen

Vi hemställer

1. att riksdagen begär att regeringen i internationella fora verkar för en liberalisering av asylpolitiken i de västeuropeiska staterna,
2. att riksdagen beslutar att höja antalet kvotflyktingar till 1 750,
3. att riksdagen för budgetåret 1989/90 anslår 1 214 600 000 kr. på anslaget E 5 Överföring och mottagningar av flyktingar m.m.,
4. att riksdagen för budgetåret 1989/90 anslår 1 965 660 000 kr. på anslaget E 6 Ersättning till kommunerna för åtgärder för flyktingar m.m.,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs beträffande viseringstvånget för flyktingar,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående viseringstvånget för chilenska medborgare,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om information till berörda länder och transportföretag om att asylsökande inte avkrävs visum för att resa in i Sverige,
8. att riksdagen beslutar överföra beslut om direktavvisning från polisen till invandrarverket,
9. att riksdagen beslutar om rätt till offentligt biträde för alla asylsökande i enlighet med vad som anförs i motionen.
10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om att den allmänna rättshjälpen skall gälla även vid överklagande om beslut om flyktingstatus och för utfärdandet av resedokument,
11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående första asylsökningsprincipen,
12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående motivering av beslut i asylärenden,
13. att riksdagen hos regeringen begär att invandrarverket ånyo påminns om sitt uppdrag i riksdagsbeslut avseende dokumentation och spridning av praxis vid behandling av ansökningar om uppehållstillstånd,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående förvarstagande av asylsökande,

15. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av att asylsökande ges "skäligt rådrum" och möjlighet att lämna landet under värdiga former,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om uppföljning av avvisade asylsökande,

17. att riksdagen hos regeringen begär förslag om svenskt återinträde i ICM,

18. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av att föräldrar inte utvisas om det innebär att de skiljs från minderåriga barn,

19. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående bättre utredningar av barnens situation i asylärenden,

20. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om asylsökande barns rätt till barnhälsovård,

21. att riksdagen beslutar om ett totalt förbud mot att ta barn i förvar,

22. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av psykiatriska team i landstingen,

23. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående vikten av förkortade väntetider i asylärenden,

24. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om ensamma flyktingbarn,

25. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående möjligheterna att tillåta arbete under former som liknar beredskapsarbete under asylsökandes väntetid,

26. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om omfattningen av biståndet till asylsökande,

27. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om stöd till handikappade asylsökande,

28. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om accepterade av kommunplats,

29. att riksdagen begär att regeringen närmare utreder möjligheten att skapa asylnämnder i enlighet med vad som anförts i motionen,

30. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet,

31. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om uppföljning av förslag från FN:s konvention mot rasism,

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till hur tillgången på tvåspråkig personal skall kunna förbättras,¹]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om UHÄ:s arbete med att utvärdera utländska examina,¹]

[att riksdagen begär att regeringen upphäver sitt beslut om väntetid på två månader innan sfi får påbörjas,¹]

Mot. 1988/89
Sf502

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående asylsökandes studier,¹]

[att riksdagen hos regeringen begär ett förslag till statsbidragssystem som innebär att bidragen för hemspråksträning och hemspråksundervisning slås samman i enlighet med vad som anförs i motionen,¹]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående svenska som andraspråk.¹]

Stockholm den 16 januari 1989

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Charlotte Branting (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Elver Jonsson (fp)

Anne Wibble (fp)

Maria Leissner (fp)

¹ 1988/89: Ub804

